

A Macedón Harc és a görög külpolitika 1903–1908

A Macedón Kérdés

A 20. század elejére a balkáni nemzetek egymással ellentétes területi igényei és az Oszmán Birodalom felosztására irányuló törekvései etnikai és vallási feszültségeket szítottak Macedónia területén. A terrorizmus és az erőszakhullám az 1903. évi Illés-napi felkelésben¹ érte el a tetőpontját, mikor több mint száz települést romboltak le teljesen, és több tízezer ember vált hajléktalanná. A tragikus események hatására a két közelebről érintett nagyhatalom, Oroszország és Ausztria–Magyarország elfogadta a müzsteni programot a szükséges reformok bevezetéséről. A reformok teljesen új adminisztrációs körzeteket jelöltek ki, melyek nem estek egybe a különböző nemzetiségek macedóniai képviselőjével, és még nehezebbé tették az etnikai elv figyelembe vételét.² A nemzetiségek ekkor ismerték fel, hogy céljaik

¹ Az Illés-napi (vagy Ilinden) felkelésről, és azt követő reformokról részletesen ld. később.

² Macedónia három vilajetét (Szaloniki, Monasztir és Koszovó) öt zónára kívánták osztani, melyek ellenőrzésére szintén öt nagyhatalmat jelöltek ki. Macedónia közigazgatási tekintetben öt vilajetből állt: Koszovó (Szkopje központtal), Szkutari, Monasztir, Szaloniki, Janina. Minden vilajetet egy magasabb rangú pasa (fő kormányzó vagy váli) irányított. A vilajetek szandzsákokra oszlottak, melyeket egy alacsonyabb rangú pasa (mutesarif) kormányzott, míg a szandzsákok a kajmakamok vezette kazáokra (kerületek) oszlottak. Ld.: Újhelyi Péter: *Macedónia és a keleti kérdés*. Marosvásárhely, 1904. 51. o. A terület népességstatisztikai ellentmondások, az összeírást vezető nemzet szándékaitól sem mentesek, ráadásul a vizsgált korszakban nem is készült sok belőlük. Népeességstatisztikák a Szaloniki vilajetről:

– Az 1895/96-os török összeírás (Tahir) alapján (J. McCarthy: *The Arab World, Turkey and the Balkans 1878–1914. A Handbook of Historical Statistics*. 60. o.): 452.175 muzulmán; 294.624 görög; 245.902 bolgár és egyéb; 43.423 zsidó lakos.

– Az 1910-es görög népszámlálás alapján

megvalósítása propagandájuk erélyességén és aktivitásán múlik. Ezzel kezdetét vette a szerb, görög és bolgár bizottságok (félkatonai szervezetek) egyre hevesebb harca egymás ellen. Ez is csak azt bizonyította, hogy a mürzsteni program teljes kudarc és tévedés volt, és csak radikalizálta a már régóta tartó etnikai konfliktusokat. Célunk annak a bemutatása, hogy a görög ellenállás hogyan alakult ki a területen, és hogy az athéni kormány milyen eszközökkel támogatta az egyre véresebbé váló nemzeti mozgalmat.

Macedónia területén 1870-től beszélhetünk etnikai belviszályról, mely azonban egészen 1904-ig csak oktatási és vallási talajon állt, és inkább propaganda-hadjáratokban merült ki, míg 1904–1908 között a fegyveres összecsapás vált dominánssá. Ezt az időszakot nevezik Macedón Harcnak³, melyben elsősorban a területen élő görögök és bolgárok harcoltak egymás ellen a terület feletti ellenőrzés megszerzéséért. A szakirodalomban több időhatárral is találkozhatunk, általában az 1870-es évek közepére-végére helyezik a kezdetét,⁴ ugyanis ide datálható a bolgár aktivitás, végpontja pedig a Balkán-háborúkat lezáró békekötés, és a terület felosztása. A bolgár kulturális-vallási propaganda-tevékenységre, melynek célja az ortodoxok maguk mellé állítása volt, a görögök csak megkésve, a 19. század legvégén, a 20. század elején válaszoltak. Ennek a megkésétségnek az oka részben a krétai kérdésnek volt köszönhető, ami sokáig prioritást élvezett a görög külpolitikában. Az 1897-es vesztes görög–török háború után, egy passzivitásra kényszerített rövidebb időszakot követően azonban a macedón területek megszerzése vált a legfontosabb céllá. Ez kezdetben görög részről is kulturális tevékenységben fejeződött ki, röpiratok terjesztésével és a szóbeli meggyőzés eszközével próbáltak hatni az ott élő nagyon vegyes népeiségre, meggyőzni őket görög származásukról. Az alapvető nehézséget az okozta, hogy az itt élő lakosság még nem tudott modern értelemben vett nemzeti vagy nemzetiségi kategóriákban gondolkodni, a nemzeti moz-

(Βακαλοπουλος, Απ.: *Νεοτουρκικο κηνιμα και Ελληνισμος 1908–1912*. Ηροδοτος, Θεσσαλονικη, 2002. [Az ifjútörök forradalom és a görögség 1908–1912] 66–69. o.): 419.165 muzulmán; 357.740 görög; 201.861 bolgár, 48.900 zsidó lakos.

³ A Macedón Harc általában az 1897–1912/1913 közti időszakra használt kifejezés, de az 1904–1908 közötti heves és véres események miatt a görög történetírásban gyakran csak ez utóbbi, rövidebb periódusra használják. A témáról írt legrészletesebb monográfia: Douglas Dakin: *The Greek Struggle in Macedonia, 1897–1913*. Museum of Macedonian Struggle, Thessaloniki, 1966.

⁴ A bolgár exarchátus 1870-es megalakulása fontos vallási és politikai fejlemény volt a félszigeten élő délszláv lakosság szempontjából, de még ennél is jelentősebb volt az 1877–1878-as orosz–török háborút lezáró San Stefanó-i béke, mely rendelkezett Nagy-Bulgária megalakításáról. Az 1878. június–júliusi berlini kongresszus három részre osztotta Bulgáriát, de a békekonzferenciák aktivizálták a Balkán nemzeteit, Macedónia pedig az összes nemzeti törekvés kulcsfontosságú kérdésévé vált.

galom ekkor még csak az első, kulturális szakaszában járt. A szűk értelmiségi rétegen kívül a lakosság túlnyomó része proto-nacionalista fogalomrendszerben gondolkodott, és nem volt határozott saját önazonosításában sem. Nem volt fontos (és lényeges) számára, hogy ő bolgár vagy szerb, esetleg görög-e. Saját magát mint ortodox keresztényt határozta meg, ami a török és albán muzulmánnal szembeni megkülönböztető jegye volt évszázadokon keresztül. Ebben a mentalitásban, amit az ortodox keresztény egyház tradíciói formáltak, és az oszmán fennhatóság évszázadai szilárdítottak meg, sokkal jobban érvényesült a keresztény „nemzeti közösség” (amely az oszmán millet-rendszeren alapult), mint a nemzet, mely egyértelmű kategóriaként itt még nem is létezett, a lokális identitás pedig egy-egy faluhoz vagy járáshoz kapcsolódott és formált közösséget, a „nemzeti összetartozás” eszméje nem alakult még ki. Éppen ezért már az a kérdés is, hogy a patriarchista görög vagy az exarchista bolgár egyházhoz tartozik-e az illető, komoly és nehéz kérdésnek tűnt, mikor pedig nemzetiségüket kérdezték, rendszeresen vallási kategóriával válaszoltak, ti. hogy ők ortodox keresztények. A legnagyobb ellentmondás oszmán Macedóniában a 19. század végén, 20. század elején az volt, hogy a Bolgár Exarchátus követői (Szófia bolgároknak nevezte őket), és a konstantinápolyi pátriárkához hívek (Athén görögöknek nevezte őket) között nem mindig volt határozott nemzeti különbség, de volt egy bizonytalan határvonal, amit a macedón parasztnak bármikor átléphetek, ha arra kényszerítették őket.⁵ Válaszukat nagyban befolyásolták anyagi megfontolások vagy a helyi politika befolyása, így nemzeti hovatartozásuk széles sávon mozoghatott. A bolgár és görög agitátorok pedig egyre keményebb fellépéssel próbálták befolyásolni az itt élő lakosságot, és egyre inkább a fegyveres megmozdulások kezdtek el a főszerepet játszani a 20. század elejétől, hiszen ez a proto-nacionalista identitás nagyon jó táptalajnak bizonyult az egyre erőteljesebben jelentkező, már nacionalista ideológiáknak, melyek a keresztény közösség szétszakításával szerettek volna görögöt, bolgárt, szerbet „teremteni”.⁶

A Macedón Harc második, fegyveres szakasza tehát az 1903 nyarán kitört Ilinden-felkeléstől vagy Illés-napi felkeléstől vette kezdetét, bár a görögök az 1904-es év végétől, Pavlosz Melasz⁷ görög partizán meggyilkolásától szokták da-

⁵ Dimitrisz Livianosz: 'Conquering the souls': nationalism and Greek guerilla warfare in Ottoman Macedonia 1904–1908. In: *Byzantine and Modern Greek Studies*, 1999. 196. o.

⁶ Uo. 198. o.

⁷ Pavlosz Melasz (1870–1904) a Macedónia megszerzéséért folytatott küzdelem egyik első görög áldozata, aki nemzeti hősként a görög ellenállás szimbólumává vált halála után. Az athéni kormány (Georgiosz Theotokisz 1899. április–1901. november; 1903. június–1903. június; 1903. december–1904. december; 1905. december–1909. július között töltötte be Görögország miniszterelnöki posztját, és 1904. június közepétől 1904. augusztus közepe között külügyminiszter is volt egy személyben) 1904 elején négy tisztből álló bizottságot küldött Macedóniába, hogy felmérjék az ottani helyzetet. Ebben részt vett Melasz is, aki

tálni (1904. október 13.) a görög ellentámadás kezdetét, a bolgár agresszióval szembeni válaszként. Ebbe a küzdelemben már a Macedónia területén található görög konzulátusok is bekapcsolódtak a szaloniki főkonzulátus vezetésével. Az ellenállás karaktere tehát megváltozott.

A szaloniki görög főkonzulátus és a Macedón Harc 1908-ig

A macedón kérdés kiéleződésekor egyre fontosabb szerepet kezdtek el játszani a balkáni török területen lévő görög konzulátusok. Ezek közül is leginkább a thesszalóniki főkonzulátus, melynek élén 1897–1904 májusa között Evgeniosz Evgeniadisz állt. Az ő nevéhez fűződött például a konzulátus épületének áthelyezése a görög államhoz tartozó épületbe, így már nem a zsidóktól vagy az oszmán államtól bérelt telken állt az épület. Az akkori görög külügyminiszter (Andreasz Szingrosz) segítségével a konzulátust a thesszalóniki székesegyház tulajdonában lévő telken állították fel 1898-ban.⁸ Evgeniadisz fő feladatának a görög–török kapcsolatok rendezését tekintette 1897 után, valamint felhívta a figyelmet a bolgár veszélyre, de még nem gondolt szervezet létrehozására vagy a görög közösség védelmére. Jól szemlélteti álláspontját az az 1902 tavaszán megírt memorandum, melyet a görög külügyminisztériumnak nyújtott be: „A macedón görögség és a bolgárok közti együttműködés minden lehetőségét ki kell zárni Macedónia felszabadításával kapcsolatban, mert [...] a bolgárok csak a görög lakosok elnyelésére vagy megsemmisítésére törekcszenek. [...] A bolgár veszély szükségessé teszi a macedón görögség részére a török uralom fenntartását addig, ameddig nem képes a kezébe venni egész Macedónia vezetését... A legjobb módszer arra, hogy megfékezzük a bolgárok görög-ellenes tevékenységét az, hogy Görögország diplomáciai képviselői és Macedónia őshonos görögsége együttműködik a törökkel.”⁹

augusztusi visszatérte után beszámolt a kormánynak arról, hogy szükség van fiatal görög tisztek odaküldésére. Miután kinevezték a monasztir-kasztoriai terület főparancsnokává, visszautazott, hogy elkezdje az ellenállás megszervezését Mikisz Zerasz álnéven. Nem sokkal érkezése után török katonák ölték meg 1904. október 13-án. Ld.: Νοταρησ, Γιαννις Σ.: Παυλοσζ Μελασ και Ιων Δραγουμησ, δυο Ελληνεσ που αγωνισθηκαν για

τη Μακεδονια. In: *Ο Μακεδονικος Αγωνασ*. (Pavlosz Melasz és Jon Dragumisz, két görög, akik harcoltak Macedóniáért), 171–172. o.

⁸ Ennek a későbbiekben lesz fontos szerepe, amikor az ellenállás egyik legfontosabb központjává válik a konzulátus, és fegyvercsempészetre is használják az épületet (1904-től).

⁹ Λαουρδα, Βασιλειου: *Το Ελληνικον γενικον προξενιον Θεσσαλονικησ και ο Μακεδονικον Αγωνα*

Mintha csak az ő szavait igazolták volna az egy évvel később bekövetkezett események. 1903 áprilisában Szalonikiben macedón fiatalok merényletek sorozatát követték el azzal a céllal, hogy felhívják a nagyhatalmak figyelmét a térségben élők tragikus helyzetére és a reformok szükségességére. A mindennaposá váló terrorcselekmények hatására a brit kormány hadihajó küldését határozta el Szaloniki kikötőjébe, végül azonban csak Volosz kikötőjében állomásoztatta a hajót, de teljes készenlétben; míg Ausztria–Magyarország és Olaszország valóban elküldte egy-egy hadihajóját Szalonikibe.¹⁰ Április 29-én az Oszmán Bank ellen hajtottak végre merényletet, négy fegyveres támadta meg az őrséget, majd felrobantották a bankot, de megtámadták az oszmán postahivatalt, két kávéházat és ugyanezen a napon a francia Guadalquiver nevű gőzhajóra is bombát dobtak.¹¹ Ezek a merénylők nem álltak kapcsolatban az IMRO¹² vezetőivel, tervüket nem egyeztettek velük, önállóan cselekedtek. Az események viszont felgyorsították az általános felkelés kirobbanását, és 1903. augusztus 2-án (Illés napján) Kruševo városában (Bitola körzet, Délnyugat-Macedónia) a felkelők átvették a hatalmat. Az összes hidat lerombolták a Monasztir–Ohrid útvonalon, megrongálták a vasúti síneket, és megfogalmazták a Kruševói Manifesztumot vagy forradalmi proklamációt:

„... Mi úgy viszonyulunk hozzátok, mint testvéreinkhez, mióta ti is ugyanúgy rabszolgák vagytok, mint mi: a pasák és urak rabszolgái, a gazdagok rabszolgái, despoták és türanniszok rabszolgái, akik kikényszerítették tegnapi megmozdulásunkat. Mi az igazság, szabadság és a humanizmus megvalósítása felé teszünk lépéseket, és arra kérünk, hogy csatlakozzatok hozzánk. Gyertek testvérek, muszlimok, gyertek és harcoljatok a mi több évszázados ellenségünkkel szemben! Gyertek és csatlakozzatok fegyvereseinkhez az autonóm Macedónia zászlaja alatt! Macedónia, a mi anyánk a segítségünket kéri. Gyertek és segítsetek a rabszolgaság láncát letépni és felszabadítani magunkat a szenvedés alól! Gyertek hozzánk testvérek, így egyesíthetjük lelkünket és szívünket, és megvédhetjük gyermekeinket, és

1903–1908. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών 42. Θεσσαλονίκη, 1961. (A Thessaloniki Görög Főkonzulátus és a Macedón Harc 1903–1908), 8–9 o.

¹⁰ Douglas Dakin: i. m. 94. o.

¹¹ Uo. 94. o.

¹² 1893-ban Szalonikiben alakult meg a Belső Macedón Forradalmi Szervezet (IMRO), melynek célja egy délszláv föderáció létrehozása, ami Macedóniát is magában foglalná. Ezt egy általános felkelés kirobbantásával szerették volna kivívni. Legnagyobb ellenfelük a Szófiában 1895-ben alapított Macedón Külső Szervezet vagy Legfelsőbb Bizottság (szuprematisták), akik a területet Bulgáriához akarták csatolni. Ld.: Barbara Jelacich: *A Balkán története II.* Osiris, Budapest, 1996. 87–88. o.; Orde Ivanovski: Nikola Karev – Organizer of the Kruševo Republic In: *Macedonian Review*, 1971/2–3. sz., 177. o.

talán békében élhetünk és dolgozhatunk.”¹³ A proklamáció terjesztői hangsúlyozták, hogy ők nem ellenségesek a török földművelőkkel, csak a török kormánnyal szemben, egyben felkértek mindenkit vallási, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, hogy csatlakozzon a mozgalomhoz, melynek célja az autonóm Macedónia megteremtése volt. A felkelés gyorsan terjedt, rövid időn belül szinte Nyugat-Macedónia összes települése belekeveredett a forradalmi eseményekbe, minden falu rejtegetett egy saját felfegyverzett bandát, de az emberek nagy része nem önként lépett be, hanem saját védelme érdekében fegyverezte fel magát.¹⁴ Két példa a mindkét oldalon megnyilvánuló brutalitásra: augusztus folyamán Rakovo (tisztán patriarchista falu) 120 háza közül 100-at romboltak le, míg Buf (tisztán exarchista) település 250 háza közül csak 2 élte túl a pusztítást.¹⁵ Novemberben informális fegyverszünet lépett éltbe, miután a váli megígérte, hogy amnesztiában részesíti azokat a felkelőket, akik leteszik a fegyvert.

Az Illés-napi felkelés és véres török leverése a nagyhatalmakat is aktivizálta. Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia 1903. október 3-án az osztrák területen fekvő Mürzstegben ültek tárgyalóasztalhoz, hogy reformokról döntsenek a macedón vilajetekkel kapcsolatban.¹⁶ A reformok hatékonyabb megvalósítása érdekében elhatározták, hogy a Macedóniát 1902 óta igazgató főkormányzó, Huszein Hilmi mellé két civil tanácsadót is rendelnek (egy orosz és egy osztrák–magyar képviselőt), és felállítanak egy keresztény ellenőrző bizottságot is. December 8-án Hilmi mellé kinevezték Nyikolaj Gyemeriket orosz, míg Henrich von Müllert osztrák részről. A macedón csendőrség élére pedig 1904 elején az olasz Degiorgis tábornokot helyezték, a területet pedig az öt nagyhatalom ellenőrizte zónákra osztották.¹⁷ A Monarchia a Vardar-völgyét és a Szaloniki felé vezető utat, valamint a szkopjei szandzsákot; Nagy-Britannia a dramait; míg Franciaország a szerreszi szandzsákot ellenőrizte. Olaszország kapta a bitolai és koszovói szandzsákok katonai ellenőrzésének feladatát, míg Oroszország a szalonikiit kapta meg. (Németország a szultáni felségjogot tiszteletben tartva nem kért saját ellenőrzésű zónát.) Bulgária szélesebb körű reformokat látott volna szívesebben, ezért egyezményt

¹³ A manifesztumot a köztársaság megalapítója, Nikola Karev (1877–1905) fogalmazta meg, aki az IMRO befolyásos tagjaként a Macedónia területén élő nemzetiségek egymás mellett élésének volt a híve. A török katonaság ölte meg 1905-ben. Orde Ivanovski: i. m. 176–181. o.

¹⁴ Douglas Dakin: i. m. 101. o.

¹⁵ Uo. 103. o.

¹⁶ Oroszországot II. Miklós cár és Lamsdoff külügyminiszter, míg a Monarchiát Ferenc József és Goluchowsky külügyminiszter képviselte. A mürzstegi találkozóról és reformokról: Horváth Krisztián: Az 1904-es szerb–bolgár szerződések. In: *Documenta Historica* 33. Szeged. 1998. 3–8. o.; Douglas Dakin: i. m. 112–117. o.

¹⁷ Horváth Krisztián: i. m. 5. o.

kötött a Portával 1904. április 8-án, mely szerint saját területén megakadályozza a török fennhatóság ellen szervezkedő fegyveres csoportok megalakulását és tevékenységét, cserébe a Porta vállalta, hogy a felkelés miatt menekülni kényszerülők hazatérhetnek, és ígéretet tett a reformok tényleges bevezetésére.¹⁸

Az 1903 nyarán bekövetkezett véres események hatására az athéni kormány görög partizáncsapatokat küldött Szalonikibe, de Evgeniadisz szaloniki főkonzul akadályozta a tevékenységüket, mert attól félt, hogy e csapatok aktivitása újból komoly veszélybe sodorja a Görög Királyságot, és megrontja a görög–török diplomáciai kapcsolatokat. Athénban tisztában voltak vele, hogy innentől kezdve komolyabb fellépésre van szükség Macedóniában a görögség védelmében, ezért 1904 májusában leváltották Evgeniadiszt. Mielőtt azonban visszatért volna Görögországba, 1904. március 7-én keltezett konzuli jelentése már mutatja a megváltozott helyzetet és a félelmet Macedóniában. „Felháborodva beszéltem Hilmi pasával, és bebizonyítottam neki, hogy a komitácsik¹⁹ nem másra törekszenek, mint hogy megsemmisítsék a görögséget, ami a következő évre akár sikerülhet is nekik, mert az oszmán hatalom (kormány) már bebizonyította, hogy képtelen bármit is tenni az eredményes védelem érdekében. Csak Monasztir vilajetben az elmúlt év folyamán 65 ortodox falut kényszerítettek a gyilkosok arra, hogy elhagyják az ortodox egyházat, ráadásul ugyanezeknek a bandáknak a közbenjárására megtiltották, hogy ezek a faluk az exarcha elé járulva, a kikényszerített nyilatkozat megsemmisítését kérjék. [...] Még arra sincs reményünk, hogy a hatalom látszatzmegoldással háritaná el annak a veszélyét, hogy Szaloniki vilajet teljes területén kis létszámú bandák jelenjenek meg a falvakban, és arra kényszerítsék az ott lakókat, hogy aláírják a nyilatkozatot, mely szerint a bolgár nemzetiséghez tartoznak. [...] Hilmi pasa igazat adott megfigyeléseimnek, és azt ígérte, hogy a görögség védelmében új parancsot fog kiadni, mely sokkal komolyabban fogja venni ezeknek a bandáknak az üldözését.”²⁰ A görög erőtlenség és szervezetlenség pedig (ha továbbra sem lépnek fel a bolgár agresszióval szemben) csak erősítheti a fegyveres bandák tevékenységét.

¹⁸ Uo. 6. o.

¹⁹ Bolgár bizottságok, sok esetben katonai csoportok, melyek macedón területen tevékenykednek.

²⁰ Evgeniosz Evgeniadisz szaloniki görög főkonzul jelentése A. Romanosz görög külügyminiszternek, Thesszaloniki, 1904. március 7.

In.: *Οι Απαρχες του Μακεδονικου Αγωνα 1903–1904. 100 εγγραφα απο το Αρχαιο του Υπουργειου των Εξωτερικων της Ελλαδας*. Θεσσαλονικη, 1996. (A Macedón Harc nyitánya 1903–1904, 100 jelentés a Görög Külügyminisztérium levéltárából) 141–143. o.

Evgeniadisz helyére a korábbi filippopoliszi görög konzult, Lámbrosz Koromilász²¹ nevezték ki. Az ő álláspontja szerint, ha a görögség nem lép fel szervezetten a bolgárok ellen, végveszélybe kerül. Európai Törökországban szükség van a görögök és a törökök közti együttműködésre a szláv invázióval²² szemben. Koromilász beszámolója szerint folytatódtak a fegyveres csoportok erőszakos akciói, „szinte a szaloniki szandzsák teljes területét hatalmukba kerítették a bolgár bandák, melyek visszatértükkel kikényszerítették a korábban tett, az exarchátus elhagyására tett nyilatkozat megerősítését. Bár az igaz, hogy ezeket a nyilatkozatokat Hilmi pasa nem ismeri el.”²³

Huszein Hilmi tehát, ha nem is tudta megakadályozni a bandák tevékenységét, de nem is ismerte el az erőszakos „térítés” eredményét. Ennek ellenére Koromilász sürgős támogatást kért a görög kormánytól, sőt közbenjárására a görög külügyminisztérium is hivatalosan követelte a török hatóságoktól a görögség védelmét. „Hilmi pasa Kegyelmességednek válaszolva azt mondta, hogy a török kormánynak tudomása van az elkövetett gyilkosságokról, és gondoskodni fog az ortodoxok szükséges védelmének megszervezéséről, és a jövőben alkalmazni fogja a bolgár bandák üldözésének gyakorlatát is.”²⁴ Még von Müller, Ausztria–Magyarország Macedóniába kinevezett tanácsadója is szóvá tette a bolgárok szisztematikus görögellenes tevékenységét. „Felháborodva említette nekem a görög ortodoxok elleni szisztematikus fegyveres tevékenységet. Minden vágya hogy előmozdítsa és támogassa a macedón görögséget, de nem csak azért, mert ez a hivatalos utasítás Bécsből, hanem mert úgy véli, csak így lenne lehetséges a szlávok terjeszkedő szándékának megfékezése.”²⁵

A görögség megmenekülésének feltétele a jól szervezett török igazgatás lett volna Macedóniában. Koromilász szerint azonban Törökország nem képes szem-

²¹ Lámbrosz Koromilász (1856–1923) a tübingeni egyetemen tanult matematikát és fizikát, majd Párizsban és Londonban politikatudományt és közgazdaságtant. Rövid ideig újságírással foglalkozott, majd 1897–98-ban a Gazdasági Minisztérium alkalmazottja, 1904 januárja és májusa között filoppopoliszi görög konzul, májustól szaloniki főkonzul. 1906 nyarától a szaloniki vilajet konzulátusainak vezetője. 1907-től washingtoni követ, 1910–1912 gazdasági miniszter, 1912–1913 között külügyminiszter.

In.: *Η Ελληνική Αντεπιθεση στην Μακεδονία 1905–1906*. Θεσσαλονίκη, 1997.

(A görög ellenállás Macedóniában 1905–1906, jelentések a Görög Külügyminisztérium levéltárából) 81. o.

²² A Thesszalóniki Görög Főkonzulátus és a Macedón Harc 1903–1908. 10. o.

²³ A Macedón Harc nyitánya. 173. o. Lámbrosz Koromilász szaloniki főkonzul A. Romanosz külügyminiszternek, 1904. május 30-án írt konzuli jelentéséből.

²⁴ A Macedón Harc nyitánya. 204. o. Lámbrosz Koromilász Georgiosz Theotokisz görög külügyminiszternek írt konzuli jelentése, 1904. július 15.

²⁵ Uo.

benézni a bolgárokkal és megvédeni a görögöket, ezért egyedül kell folytatni a harcot. 1904-től a görög kormány sokkal több pénzt juttatott a konzulátusoknak, görög tiszteteket, fegyvert és lőszeret küldtek. „Tudomásomra jutott, hogy a görög kormány, számos egyén negatív befolyásától mentes maradvá, elhatározta, kéresemre fegyvereket, pisztolyokat és muníciót fog vásárolni. Azonban sajnos nem került még a kezembe az az 1500 török líra, melyre számot tartottam a fegyverek elhelyezésére és elosztására, ami még a vásárlás és a szállítás költségeit sem fedezné. Ezért újabb 1500 török lírát szeretnék kérvényezni amilyen gyorsan csak lehetséges.”²⁶ Ezzel megváltozott a Harc karaktere: ellentámadás a bolgárok ellen – a görög kormány támogatásával. A görögök célja kezdetben csak a „lelkek meghódítása” és a bolgár csapatok kordában tartása volt, nem pedig Macedónia felszabadítása, mely tevékenységben keveredett a katonai küldetés és aktivitás a pszichológiai hadviseléssel.²⁷ Koromilász szerint is a küzdelem ekkor nem a terület, hanem az emberek megszerzéséért folyt, és gyakran előfordult, hogy egy-egy település annyiszor váltott „identitást”, ahányszor egy-egy különböző nemzetiségből álló fegyveres banda elfoglalta. Ezek adott esetben akár nagyon gyorsan is követhették egymást, hiszen itt nem tényleges pacifikálásról (területszerzésről) volt szó, hanem erődemonstrációról, és így kialakult egy nem hivatalos forogatókönyv is. „A helyi elöljárók, a pap és a tanár siettek tiszteletüket tenni a görög sereg előtt, Sztavropoulosz azonban türelmetlenül rögtön a lényegre tért: 'Ti görögök vagy bolgárok vagytok?' – kérdezte fenyegető hangon. 'Most, hogy Önök itt vannak, természetesen újra jó keresztények leszünk' – hangzott a válasz. [...] Sztavropoulosz a nemzetiségüket kérdezte, de a pap vallási kifejezéssel válaszolt, mert az ő gyülekezete csak ebben gondolkodott. Ugyanakkor arra kérték fel Sztavropouloszt, hogy hagyja el a települést, mert a hírhedt 'bandavezér', a félelmetes Mitrevlach a közelben tartózkodik, és ha értesül a görögök látogatásáról, szörnyű bolgár megtorlás következik. Sztavropoulosz beleegyezett. Mivel bármikor érkezhettek bolgár vagy görög csapatok, a falu annyiszor váltott nemzetiséget, ahányszor csak szükség volt rá.”²⁸

1904 szeptemberére már részben befejeződött a görög csapatok megszervezése, és elindultak a bolgárokkal szembeni atrocitások. „Három nappal korábban Gevgelisz körzetében egy görög ortodoxokból álló félkatonai csoport összecsapott egy bolgár bandával, és megölt három bolgárt.”²⁹ A szaloniki főkonzul ebben a jelentésében már arról is beszámol a görög külügyminiszternek, hogy macedón

²⁶ Uo. 185. o. Lámbrosz Koromilász A. Romanosznak írt konzuli jelentése, 1904. június 21-én.

²⁷ Dimitrisz Livaniosz: i. m. 201. o.

²⁸ Uo. 204. o.

²⁹ A Macedón Harc nyitánya. 235. o. Lámbrosz Koromilász A. Romanosznak írt konzuli jelentése, 1904. szeptember 23.

területen kihirdették népes görög csapatok megalakulását, krétai származású korábbi ellenállókból. Nem tartaná azonban szerencsésnek, ha az ellenálló csapatokat Görögországból vagy Kréta szigetéről érkezők alkotnák, és kisebbségbe kerülnének a Macedóniában született görögök. Koromilász Szalonikibe érkezése után a főkonzulátus lett a Macedón Harc központja, ahová fedőnevekkel érkeztek fiatal tisztek Athénból. Kezdetben nem volt könnyű a kapcsolatfelvétel, ugyanis a macedón görögök török állampolgárok voltak, a külföldi konzulátusok területére pedig nem léphetett török alattvaló. Ezt a nehézséget Koromilász úgy oldotta meg, hogy azt a kis ajtót kezdte el használni, ami a székesegyházhoz kötötte össze a főkonzulátus épületével, így észrevétlenül lehetett a konzulátus területére jutni.³⁰ Ezen a rejtett útvonalon érkeztek a tiszteken kívül a fegyverek és a lőszer is. 1904. májusi érkezése után Koromilász összeállított egy jelentést a görög kormánynak, melyben a jól szervezett fegyveres védelem szükségességét hangsúlyozta intenzív propaganda-hadjáratral együtt. Koromilász ugyanis úgy látta, hogy a bolgárok már megtalálták a megfelelő embereket, ezért titkos csoportok létrehozását javasolta, melyeknek a vezetését helyi (tehát macedón területen élő) befolyásos görög kereskedőkre bízta volna, akik innentől kezdve már irányítani tudták volna az ellenállást.³¹ Mivel a bolgár csapatok jelentős erőfölényben voltak, azt javasolta, hogy időlegesen növeljék a görög aktivitást, és ideiglenes csapatokat állítsanak fel, melyek azért kevesebb fizetséget kapjanak, mint az állandó különítmények. Az első feladat azonban az alvó ortodoxok felébresztése és feltüzélése, amihez időre van szükség, valamint a toborzás.³² Ez a jelentés már jóval radikálisabb fellépést tartott szükségesnek, mint az 1902-es. A Theotokisz-kormány elfogadta a javaslatot és Koromilászt bízta meg Szaloniki vilajet katonai vezetésével. A katonai szervezés kettős iránya jól megfigyelhető Koromilász jelentéseiből, egyrészt Macedóniából küldenek önkénteseket (elsősorban kiképzésre) a Görög Királyság területére, másrészt Görögországból (főleg Krétáról) érkeznek tapasztalt, korábbi ellenállási mozgalmakban is részt vett katonák. „Nagyon sok fiatal macedón görög, különböző falvakból érkezik a főkonzulátus épületébe azt kérdezve, hogy Görögországban elfogadták-e az innen a görög hadseregbe küldendő önkéntesek tervezetét. [...] Pár napon belül Athénba fogok küldeni két fiatal, akik meggyőztek arról, hogy jó szolgálatot fognak tenni a görög hadseregben, és felhatalmazást szeretnék kérni Öméltóságától, hogy máskor is alkalmazzam ezt a módszert, amit egyébként a bolgár kormány már régóta használ a Macedón Harcban.”³³ „Van szerencsém érte-

³⁰ A Thesszalóniki Görög Főkonzulátus és a Macedón Harc. 15. o.

³¹ A Macedón Harc nyitánya. 186. o. Lámbrosz Koromilász konzuli jelentése A. Romanosznak, 1904. június 21.

³² Uo. 187. o.

³³ Uo. 188–189. o. Koromilász konzuli jelentése Georgiosz Theotokisz görög miniszterelnöknek és külügyminiszternek, 1904. június 23.

síteni Önt, hogy a már említett három fiatalon kívül három másikat is kiválasztottam, hogy felvegyék őket a görög katonai iskolába. [...] Őket az elkövetkező 10–15 napon belül szeretném Athénba küldeni, megfelelő ajánlólevéllel ellátva a minisztérium felé.”³⁴ Innentől kezdtek a görög fővárosból ügynököket küldeni a konzulátusokba, látszólag hivatali, írnoki munkára, valójában a fegyveres bandák megszervezésére és fegyverek behozatalára. „A minisztérium a 2416-os számú levélben felvetette a kérdést, hogy mit részesítenénk előnyben, ha rögtön letelepítenénk a szolgálatra átirányított kilenc tisztet mint a szaloniki, monasztiri, janinai konzulátus munkatársait, vagy iskolák és egyéb hivatalok tisztviselőinek álcázzuk őket. Úgy vélem, hogy a konzuli munkára kinevezett tisztek nagyon sokat segíthetnek nekünk, többet, mint ha hivatalos engedély nélkül más helyre irányítanánk őket, amivel a török hatóságok figyelmét is felkeltenénk, akik minden Görögországból érkező egyént megvizsgálnak, de ha konzulátusi munkára érkeznek, békén hagyják őket. Hasznos lenne továbbá, ha nem gyakran engedélyeznének nekik vidéki utazásokat. [...] Hogy ne legyen zavar a macedón konzulátusok beosztottjainak munkájában, két külön osztályt hozunk létre, melyből az egyik csak a nemzeti ellenállás megszervezésével fog foglalkozni. [...] csak ott érdemes létrehozni az előbb említett rendszert, ahol tényleges szükség van rá, és a veszély kézzel fogható.”³⁵

A Koromilász által javasolt elképzelést elfogadta görög külügyminisztérium is, és nagyon eredményesen kezdtek el alkalmazni szinte egész Macedóniában, olyannyira, hogy sokáig még a török hatóságoknak sem tűnt gyanúsnak a görög területről érkező hivatalnokok egyre magasabb száma. „További kilenc tisztet fogok kinevezni Szalonikiben. A váli tudja, hogy a konzulátusnak nagyon sok munkája van, és ezért külön adminisztrátorokra van szükségem.”³⁶ Koromilász azonban kénytelen volt néha elvei átmeneti feladására is a cél érdekében. A bolgárokkal szembeni megkésettiséget nem lehetett pár hét szervezési munkájával semmissé tenni. Ezért a főkonzul először azt javasolta, hogy „helybelieket”, tehát szláv anyanyelvűeket is be kellene vonniuk, két ok miatt is. Egyrészt ezzel meg lehetne cáfolni a bolgár propagandát, mely szerint a görög ellenállás teljes egészében külső, Görögországból származó segítségre támaszkodik. Másrészt a politikai okok mellett gyakorlati haszna is lett volna ennek, hiszen ezek a szláv ajkú helybeliek nagyon jó terepismerettel rendelkeztek és a nyelvet is beszélték, tehát jobban tudtak hatni a szláv parasztságra.³⁷ Ez azonban nem lett volna elég a bolgárok elnyomásá-

³⁴ Uo. 192. o. Koromilász konzuli jelentése Theotokisz görög külügyminiszternek, 1904. június 24.

³⁵ Uo. 198–199. o. Koromilász Theotokisz görög külügyminiszternek küldött konzuli jelentése, 1904. július 2.

³⁶ A Macedón Harc nyitánya. 200. o. Koromilász Theotokisz görög külügyminiszternek írt konzuli jelentése, 1904. július 21.

³⁷ Dimitrisz Livaniosz: i. m. 210. o.

ra, hiszen ahhoz állandó csapatok fenntartására lett volna szükség, melyek folyamatosan járták volna a falvakat a görög propaganda terjesztésének faladatával. Ezért a főkonzul kidolgozta helybéli banditák besorozásának gyakorlatát,³⁸ tehát olyan törvényen kívüli bűnözőket vont be a nemzeti kérdés megoldásába, akik ugyan jól ismerték a terepet és a gerilla-hadviselést, pénzért nagyon szívesen szolgáltak bárkit, de nagyon nehezen voltak fegyelmezhetőek, és nem a nemzeti kérdés iránti lojalitás volt a legjellemzőbb tulajdonságuk. Alkalmazásuk elsősorban a fegyveres harc első szakaszában volt jelentősebb, 1905-től kezdve visszaszorult,³⁹ mikor új szisztémát vezettek be. A vezető pozíciókba fiatal és lelkes görög tiszteket helyeztek, általában krétai származásúakat, akik fegyelmet is tudtak tartani, és elkötelezettek voltak a görög nemzeti ügy iránt, a csapatok pedig általában vegyes összetételűekké (macedón patriarchisták és görögországi, általában krétai származásúak) váltak.

Thesszaloniki vilajetben a főkonzulátus lett az elismert vezető, és Koromilász határozottan irányította a görög harcot, de Nyugat-Macedóniában (Monasztir vilajet) a görög kormány politikai okokból a harc irányítását átengedte az athéni Macedón Bizottságnak.⁴⁰ Itt komoly problémát jelentettek a besorozott banditák, akik sok gondot okoztak fegyelmezetlenségükkel. (A szaloniki főkonzulátus és az Athéni Macedón Bizottság között komoly nézeteltérés alakult ki az ellenállás vezetésével kapcsolatban, Koromilász 1905 szeptemberében le is akart mondani a megszorított görög nemzeti ellenállás miatt.⁴¹) Általában a megszervezett bandák kis lét-

³⁸ Ez azonban nem volt elszigetelt eset, bevett gyakorlatnak számított a Balkánon, hogy irredenta küzdelmek alkalmával bevonták őket is, ha fegyveres erőre volt szükség. Alkalmazásukat szinte mindenki elítélte, de a gyakorlatban szükség volt rájuk, ezért mégis alkalmazták őket. Uo. 211. o.

³⁹ Bár ez a visszaszorítás nem ment könnyen, és nem is mindig volt eredményes, ugyanis a rendszeres fizetés (bármilyen alacsony is volt), komoly vonzerővel bírt, és nem csak az egykori bűnözők számára, de még a bolgár szervezetektől is sikerült ezzel elcsábítani több aktivistát. Még az IMRO régi tagjai közül is többen „természetesnek” találták, hogy illő fizetség ellenében a másik oldalon folytatják tevékenységüket. Uo. 212. o.

⁴⁰ A Bizottságot Demetriosz Kalapothakis, az *Embrosz* című napilap tulajdonosa alapította meg a görög külügyminisztérium támogatásával 1904 májusában, és töltötte be elnöki tisztségét egészen 1907 februárjáig, mikor a Theotokisz-kormány átalakította a szervezetet. Csapatokat toborzott és küldött Macedóniába, de osztotta Koromilász véleményét a szláv ajkú macedónok fontosságáról az ellenállási szervezetekben. Ld.: A Thesszaloniki Görög Főkonzulátus és a Macedón Harc 1903–1908. 18. o.

⁴¹ „Úgy látom, komoly veszély van születőben Görögországra nézve a mi macedóniai rivalizáló küzdelmünknek köszönhetően.” Ezért a görög kormány támogatását kérte, hogy a két terület ellenállási mozgalmait egyesítsék, és ő legyen a vezetője mindkettőnek. A görög ellenállás Macedóniában 1905–1906. 176. o.

számúak voltak (20–40 fő),⁴² hogy könnyen és csöndben tudjanak mozogni, és jól álcázhatóak legyenek. Éppen ilyen megfontolásból nem vittek magukkal foglyokat sem, a gerilla-hadviselés ezt nem tette lehetővé; miután megtudták a szükséges információkat, a foglyokat általában kivégezték. A görög konzulok ennek ellenére folyamatosan azt hangsúlyozták, hogy a nemzeti ügy sikeréhez politikai erőszakot kell alkalmazni, de óvatosan, inkább a pszichológiai nyomás eredményével, mintsem a terror kiterjesztésével.⁴³

A görög tevékenység az 1906-os évig folyamatos növekvő aktivitást mutatott, és a nagyhatalmi tiltakozások hatására már a görög kormánynak is hivatalos állásfoglalást kellett vállalnia. Hivatalosan a görög kormány július közepén küldött jegyzéket nekik, melyben ígéretet tett a török területekre exportált fegyverek elleni törvények szigorítására, és a szabadcsapatokhoz csatlakozók komoly megbüntetésére, valamint utasította a Macedóniában tartózkodó konzulokat, hogy teremtsenek nyugalom az ortodox népesség között.⁴⁴ Valójában a görög kormány szemet hunyt az „egyének” katonai akciói fölött, legfeljebb titokban támogatva őket, de a hivatalos politika szintjén „mindent megtett” az agresszió megfékezésére, és következetesen a bolgárok által elkövetett brutalitásokra hivatkozva tiltakozott a nagyhatalmaknál. Görögország számára kedvező volt a nagyhatalmak nem egységes külpolitikai állásfoglalása a macedón kérdéssel kapcsolatban, mert így kis kockázattal folytathatták fegyveres küzdelmüket Macedónia területén, míg az athéni kormány hivatalosan még az önkéntesek létezését is tagadta. Ez a bizonytalan állapot pedig jóval kedvezőbb volt annál, mintha a kérdést a görögység számára hátrányos módon oldanák meg Bulgária javára. (Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia a status quo fenntartását szorgalmazták, mert saját nemzeti kérdéseik megoldása előtt nem kívántak drasztikusan beavatkozni, ráadásul korábbi reformjaik is kötötték őket.⁴⁵)

1906 nyarán Koromilászt a macedón konzulátusok főfelügyelőjévé nevezték ki, ezzel tovább nöött hatalma és befolyása, de inentől kezdve már kevesebbet tudott Szalonikiben tartózkodni. A kinevezés egyébként mind a törökök, mind az orosz konzul tiltakozását kiváltotta, és végül a görög kormány 1907 szeptemberében

⁴² Dimitrisz Livanosz: i. m. 215. o.

⁴³ Természetesen szükséges volt bizonyos esetben a gyilkosság is, és több haszonnal is járt, ha nem vitték túlzásba őket. Egy befolyásos exarchista eltávolítása bosszúként is működött egy patriarchista halála miatt, de a kommunikációs vonalakat is el lehetett így vágni az exarchista falvak között, hogy biztonságosabban közlekedhessenek a görög csapatok. Sok esetben pedig (bolgár mintát követve) feliratokat helyeztek el a holttesteken, melyeken a büntetés oka és az elkövető neve szerepelt. Így lehetett tudni, hogy politikai okokból követték el a gyilkosságot. Dimitrisz Livanosz: i. m. 207. o.

⁴⁴ Douglas Dakin: i. m. 289. o.

⁴⁵ Uo. 293. o.

visszahívta őt Macedóniából, majd washingtoni nagykövetnek nevezte ki.⁴⁶ Neki még idejében sikerült távozni, de egyik legközelebbi munkatársát, a főkonzulátus tolmácsát (Theodorosz Aszklisz) 1908. február 22-én a konzulátus épülete előtt bolgár fegyveresek meggyilkolták.⁴⁷ A görög közvéleményt nagyon érzékenyen érintette ez a gyilkosság és 1908. március 16-án tömegtüntetést rendezett „Athén és Pireusz népe” (valójában a macedón harcokban korábban részt vett katonák). Követelték a görög kormánytól a Macedón Harc egységes központi irányításának a létrehozását.⁴⁸

Koromilász egyik legfontosabb feladatának egy egységes görög szervezet megalakítását tekintette. Ezt a munkát azonban nem személyesen végezte el, hanem egy Athénból, a görög kormány támogatásával Macedóniába érkezett görög értelmiségit bízott meg a feladattal. A szaloniki görög ellenállás nem korlátozódott a főkonzulátus tevékenységére, ugyanis a görög kormány támogatásával titkos szervezet is megalakult 1906 májusában a bolgár-ellenes tevékenység koordinálásra: a Thesszaloniki Szervezet.

A Thesszaloniki Szervezet szerepe a Macedón Harcban

A Thesszaloniki Szervezet csak az egyik (bár legsikeresebb) próbálkozás volt a Macedón Harc alatt a bolgárokkal szembeni ellenállás megszervezésére. Athanasziosz Szuliotisz-Nikolaidisz⁴⁹ 1905-ben kérték meg, hogy utazzon személyesen Macedóniába, és találkozzon a már korábban főkonzulnak kinevezett Koromilással. Szuliotisz így emlékszik vissza a macedón fővárosba érkezéséről:

„Végül abban maradtunk, hogy üzenni fog nekem (ti. Koromilász), hogy mikor és hogyan kellene Macedóniába utaznom. [...] Később Koromilász elhatározta,

⁴⁶ Koromilász később komoly ideológiai pálforduláson ment keresztül, a bolgárok elleni harc irányítója, később az első Venizelosz-kormány (1910–1915) külügyminisztereként vezette a titkos tárgyalásokat 1912-ben, melyek a Balkán-szövetséghez és a törökök elleni első Balkán-háborúhoz vezettek. Ld.: A Thesszaloniki Görög Főkonzulátus és a Macedón Harc 1903–1908. 20. o.

⁴⁷ Uo. 21. o.

⁴⁸ *Η τελευταία φάση της ενοπλης αναμετρήσης στη Μακεδονία 1907–1908.*

Θεσσαλονίκη, 1998. (A macedón fegyveres ellenállás utolsó fázisa 1907–1908) 23. o.

⁴⁹ Athanasziosz Szuliotisz (a Macedón Harc alatt kapta a Nikolaidisz fedőnevet) 1878-ban született egy jól szituált és tekintélyes görög családban. 1895 és 1900 között az athéni kadétiskola hallgatója, majd tisztii pályára lép. Katonai szolgálatából kilépve 1906-ban Thesszalonikibe utazott, hogy a görög ellenállást vezesse. 1906–1908 között a Thesszaloniki Szervezet, 1908–1912 között a Konstantinápolyi Szervezet irányítója, 1912-től a Balkán-háborúban frontparancsnok.

hogy kinevez engem Szalonikibe, de arra kért, mi találjuk meg erre a megfelelő módot még Athénban. Ezután megszereztem egy német varrógépgyártó cég, a 'Nortmann' képviselői helyét Macedóniában. (E cégnek Athénban és az egész Közel-Keleten voltak képviselői.) Apám kölcsönkért, hogy kezességet vállalhasson, amire szükség volt e tisztség betöltéséhez, és Nikolaidisz álnéven Macedóniába utaztam. [...] 1906 márciusában kaptam Athanasziosz Szuliotisz kereskedő névre útlevelet és a német konzultól hatósági bizonyítványt, hogy egy német cég képviselője vagyok."⁵⁰

Ebből a visszaemlékezésből is látszik, hogy nem volt egyszerű, még jó kapcsolatokkal sem, legalisan hosszabb időre Szalonikiben maradni. Ahogy megszerezte az összes szükséges iratot, elutazott a városba március utolsó hetében, miután a görög külügyminisztérium 300 drachmát utalt ki neki kiadásai fedezésére.⁵¹ Egyértelmű tehát, hogy a külügyminisztériumból bízták meg Szuliotiszt azzal, hogy megszervezze és koordinálja a macedón ellenállást, amihez anyagi segítséget is nyújtottak. A zsidó után a görög volt a második legnépesebb etnikai közösség a városban, de még teljesen szervezetlen.⁵² Jó példa erre az a történet, amit Szuliotisz írt le: egy fiatal görög nacionalista 1904 nyarán tért vissza Párizsból, ahol tanulmányait folytatta. Hazatérve felismerte, hogy mindenki csak beszél a bolgárok elleni küzdelemről, de nem tesznek semmit. Ekkor megkérdezte a kávéházban, hogy ki a legbefolyásosabb bolgár Szalonikiben, akit ezután szó nélkül meggyilkolt.⁵³

Rögtön megérkezése után az alkonzul találkoztat szervezett Szuliotisznak pár görög kereskedővel, akik azonban nem tudtak valós céljairól. Az egyik kereskedő segítségével pár nappal később sikerült is bérelnie egy boltot egy zsidótól, és az első negyedévi bérleti díját a szaloniki konzulátus ki is fizette, majd megnyitotta varrógép-árusító boltját. (Tehát nem csak a görög külügyminisztérium, de a szaloniki főkonzulátus is támogatta, még anyagilag is.) Két hónap elteltével kezdte csak el nemzeti szervező munkáját, mikor már az álcázásul szolgáló üzlet is bein-

⁵⁰ Ld.: Αθανασιος Σουλιοτησ–Νικολαιδησ: *Ο Μακεδονικος Αγων. Η Οργανωσις Θεσσαλονικησ*. Θεσσαλονικη, 1959. (Athanasziosz Szuliotisz–Nikolaidisz: *A Macedón Harc. A Thesszalóniki Szervezet*) 20–21. o.

⁵¹ Uo. 21. o.

⁵² Szalonikinek ebben az időszakban kb. 150.000 fős lakossága volt, etnikai összetételét tekintve: görög: 35.000; zsidó: 75.000; muzulmán: 30.000; bolgár: 5.000. Παπαδοπουλου, Σ. Ι.: *Εκπαιδευτικη και Κοινωνικη δραστηριοτητα του Ελληνισμο της Μακεδονιασ κατα τον τελευταιο αιωνα της τουρκοκρατιασ*. (A macedón görögség oktatási és társadalmi tevékenysége a török hódoltság utolsó évszázadában) Θεσσαλονικη, 1970, 97. o. A zsidó népességre vonatkozó adat talán kicsit túlzónak tűnik, más statisztikák a vilajet egészében számolnak 40–50.000 fővel. Ld.: McCarty és Vakalopoulosz idézett műveit, 2. lábjegyzet.

⁵³ A Thesszalóniki Szervezet. 31. o.

dult. Május folyamán megismerkedett egy patraszi üzletemberrel, aki gázlámpák értékesítésével foglalkozott, és akit Koromilász főkonzul már korábban ismert. A főkonzul támogatta ezt az üzletet, mert úgy gondolta, hogy a gázlámpaeladásokkal fedezni lehetne a nemzeti célokért tevékenykedő görög ügynököket. Így a konzulátus segített egy képviselő megnyitására, és 40.000 drachma értékben el is adott lámpákat.⁵⁴ Ezt a lehetőséget Szuliotisz is kihasználta a későbbiekben, akit a konzulátus a városban élő görögök szisztematikusabb és eredményesebb bolgár-ellenes fellépésének megszervezésével bízott meg, de minden lehető segítséget meg is adott hozzá. Szuliotisz 1906 májusában alakította meg a Szaloniki Szervezetet kb. 30 főből, miután aláírták az esküt, hogy titokban tartják a társaság létét: „Pár ember segítségével azok közül, akiket én magam avattam be, kiegészítettük a város térképét, és felosztottuk hat körzetre. Mind a hat körzet élére kineveztem egy körzetvezetőt a beavatottak közül... Minden körzetvezető, körzetének többi beavatottjának segítségével, különböző információkat gyűjtött össze, és elhozta azokat, akiket már beavatott, vagy most szeretne beavatni.”⁵⁵

A szervezet geometrikus felépítésű volt, és nagy hatásfokkal működött. Lassan a hat körzet vezetője az egész város feletti ellenőrzést megszerezte, de nem a magas taglétszám, sokkal inkább a külső pártolók és segítők révén:

„A Szaloniki Szervezetet annyira megszurtem, hogy nem avattam be új embert 60 tag fölött. A szisztematikus szervezet számára ennyi tag is elég, a beavatottak megpróbálják amennyire csak lehetséges, befolyásukat kiterjeszteni minél több nem beavatottra... Ez a 60 ember nem kis erő egy olyan városban, mint Szaloniki, ha a kapcsolatban álló beavatatlanoktól nem kérnek lehetetlen dolgokat, és ha tudják, hogy sok kis energia együtt komoly eredményeket hozhat... Valójában nem sokkal a Szervezet megalakulása után Szaloniki legtöbb görögje segített a Szervezet tagjainak. Nap nap után egyre többen támogatták, és nem félelemből, mint inkább azért, mert magukkal ragadta őket a közhangulat.”⁵⁶

Bármennyire is igyekezett Szuliotisz, szűk két év alatt nem tudta a Szervezet befejezni a munkáját, melynek célja a város görögségének minden erejét a bolgárok ellen fordítani. A konzulátus ugyan folytatta a Macedón Harc irányítását (lehetősége szerint), de a vallásoktatást is segítette, kulturális propagandát is kifejtett, mindezt a török hatóságok zaklatásai közepette. Ezért amennyire csak lehetett, a Szervezet megpróbálta védeni a konzulátust, a lehető legritkábban látogatta csak meg épületét, és továbbra is anonimitásban maradt. Ezzel párhuzamosan minél több hasznos információt adott át a konzulátusnak, melyeket mindenféle módon próbáltak begyűjteni:

⁵⁴ Uo. 33–34. o.

⁵⁵ Uo. 38. o.

⁵⁶ Uo. 41. o.

„Megpróbáltunk anonimitásban maradni, és ezzel párhuzamosan minél több információt átadni a konzulátusnak. A görögök, szállodai, éttermi, kávéházi alkalmazottak, különösen ügyeltek az információkra. Óvatosan figyelték vendégeiket, külföldieket és görögöket egyaránt, megfigyelték, hogy kikkel érintkeznek. [...] átkutatták a szállodában csomagjaikat, elolvasták irataikat és leveleiket.”⁵⁷ Tehát gyakorlatilag egy jól működő kémhálózat épült ki Macedónia fővárosában. A békés propaganda mellett egyre nagyobb szerepet kapott az erőszak is, melyben mind a bolgár, mind a görög fél aktívan vett részt. 1907 novemberében a szervezet meggyilkoltatta a Szaloniki Bolgár Szervezet egyik fontos tagját. Jól szemlélteti a városban uralkodó közhangulatot Szuliotisz visszaemlékezése: „A félelem (a bolgárok félelme) volt a Szaloniki Szervezet legerősebb fegyvere. [...] A nemzeti harc olyan mélyre süllyedt, hogy félelem nélkül nem lehetett volna lehetőség arra, hogy a szervezet sikerrel járjon a város bolgárok elleni megvédésében.”⁵⁸ A szervezet legnagyobb sikerét egy kereskedelmi jellegű intézkedés hozta meg, mely görögöket ösztönzött a bolgárok elleni gazdasági háborúra. A szervezet ugyan nem tiltotta meg a görög kereskedőknek, hogy bolgárokkal üzleteljenek, de az „általános érdek azt diktálta, hogy egy görög ne vásároljon egy szakadártól (a bolgár exarchátus megalakulása miatt nevezték így a bolgárokat), és ne használjon bolgár terméket”.⁵⁹ Voltak a városnak olyan részei, ahol csak bolgár bolt volt található, így kénytelen volt mindenki ott vásárolni. Ezekben a helyeken igyekeztek minél hamarabb megnyitni egy görög boltot, amit anyagilag is támogattak. A bolgárellenes bojkott után nem sokkal komoly eredményeket értek el, ugyanis a szaloniki bolgárok elsősorban kiskereskedők és kőművesek voltak, és a görögök átpártolásával szinte teljesen megszűnt a forgalmuk. A görög negyedben bezárták az összes bolgár üzemeltette boltot, csak három fűszeres maradt meg,⁶⁰ míg a görög kőművesek száma ötszörösére nőtt közben (más városokból hoztak görög kőműveseket alacsonyabb bérért, hogy így szorítsák ki a szakmából a bolgárokat). Később megtiltották a görögöknek, hogy bolgárnak adjanak el ingatlant, vagy adjanak bérbe házat. Egy kicsit finomítva fogalmazta ezt meg Szuliotisz:

„Ösztönöztük sajátjainkat, hogy bolgár házakat és telkeket vásároljanak, vagy olyanokat, melyeknek bolgár szomszédjaik vannak. Persze anyagi támogatást is nyújtottunk némelyiküknek. [...] Általános tanács volt, hogy senki ne áruljon vagy adjon bérbe ingatlant szakadároknak. Ezt általában be is tartották, de a Végrehajtó Bizottság megbüntette azokat, akik közömbösségükből vagy helytelen álláspontjukról nem tértek jobb belátásra. Így 1907 júniusában megölték P-t, aki összes gö-

⁵⁷ Uo. 43–44. o.

⁵⁸ Ld.: i. m.: 46. o.

⁵⁹ Uo. 47. o.

⁶⁰ Uo. 47. o.

rög ismerőse tanácsai ellenére görög telkeket és házakat árult bolgároknak.”⁶¹ Az eset után még oroszoknak sem adtak bérbe és adtak el tulajdont a görögök. Bár az előbbi esetből azt a következtetést lehet levonni, hogy a Szervezet túlzott „lelkese-
dést” tanúsított a különböző büntető szankciók bevezetésénél, volt példa ennek az ellenkezőjére, a görög fanatizmus mérséklésére is. (Erre hozható fel az az eset, mikor pár görög kereskedő, látva a bolgárok elleni kereskedelmi háború sikerességét, ki szeretne volna terjeszteni a bojkottot a zsidó kereskedők ellen is. Ezt még a Szervezet is túlzásnak érezte, és nem engedte a bojkott kiszélesítését.) Szuliotisz szerint a Szervezet legfontosabb sikere az volt, hogy „kigyógyította Szaloniki görög közösségét pártviszályaiból és megosztottságából, így összekovácsolta a görögségét legalább a macedón fővárosban.”⁶² A Szervezet a fizikai erőszak alkalmazásától sem riadt vissza, például felgyújtotta egy bolgár pap házát, aki a görög negyedben kezdett templomépítésbe; szétverte a bolgárok egyik fontos törzshelyének számító éttermet; megölte a Szaloniki Bolgár Szervezet egyik fontos tagját stb. Szuliotisz 1907 szeptemberében már kérte leváltását, és decemberben ez meg is történt, a Szaloniki Szervezet élén eltöltött idő után karácsonykor elindult Konstantinápolyba, ahol egy új csoportot alakított meg, a Konstantinápolyi Szervezetet (1908–1912) már jóval tágabb célokkal.

A Thesszaloni Szervezet tevékenysége már 1908 elején jelentősen csökkent, majd a júliusi ifjútörök forradalom hatására teljesen megváltozott a macedón területek helyzete, az alkotmányos kormányzás bevezetésével átmenetileg háttérbe szorult a bolgárok, szerbek, görögök egymással folytatott véres harca. 1908 nyarára elhagyták a Macedón Harc színterét a görögországi és krétai csapatok, és a helybeli görögök helyzetén a konzulátusok munkatársai próbáltak meg segíteni, az ifjútörök hatalommal együttműködve. A török alkotmány bevezetésével, az oszmán parlamenti választások megtartásával és a parlament összeülésével megváltozott a légkör Macedóniában, befejeződtek a gyilkosságok és a különböző etnikumú hadtestek partizánháborúi.⁶³ A terület végleges rendezését azonban az ifjútörök hatalomátvétel sem hozta el, sőt a török nacionalizmus előretörésével a korábban egymással küzdő nemzetek közös, törökellenes koalícióba tömörültek, és a Balkán-háborúk után felosztották egymás között egész Macedóniát. A harci cselekmények megszűntével pedig egy újabb, személyes tragédiákkal teli eseménysor veszi majd kezdetét: a kétoldalú lakosságcsere-egyezmények, melyek alkalmazásától a terület homogenizálását, valamint az etnikai-vallási konfliktusok végleges megszűnését várták az érintett országok.

⁶¹ Uo. 48–49. o.

⁶² Uo. 49. o.

⁶³ A macedón fegyveres ellenállás utolsó fázisa 1907–1908. 26. o.